

Al lachend zal haar kracht vermeederen (1988)

Sieth Delhaas

Schrift 118, augustus 1988

Inleiding

Voor vrouwen die wij in de bijbelverhalen ontmoeten valt er weinig te lachen. Van één vrouw lezen we dat er wat te lachen is. Sara lacht (Gen. 18) als zij van de drie mannen die Abraham bezoeken hoort dat zij een zoon zal krijgen. Drie hoofdstukken en minstens negen maanden later geeft Sara ruitelijk toe: “God heeft gemaakt dat ik lach. Iedereen”, profeteert ze, “die het hoort zal om mijnentwil lachen.”

En verder is het meestal huilen geblazen voor vrouwen zoals ze in de oudtestamentische verhalen worden neergezet. Dat is niet zo vreemd want er werd vrouwen in vertellingen weinig reden tot een blijde lach gegeven. Zij treden daarin meestal slechts op als ruilobject tussen twee (mannen)groepen en in die hoedanigheid ook als producente van ruilmiddelen (Sierksma). Dat wil niet zeggen dat vrouwen in die wereld nooit lachten. Ik weet zeker van wel. Maar het probleem met deze verhalen is dat de mannen die ze optekenden het lachen van vrouwen als niet ter zake doende beschouwden in de openbaringsgeschiedenis van het uitverkoren volk, de te verwachten Messias of de komst van het Koninkrijk der Hemelen.

Vrouwen betalen het gelach

Waarom moeten vrouwen huilen? Hagar, de bijvrouw van Abraham bijvoorbeeld verheft nog in hetzelfde hoofdstuk waarin Sara moet lachen, haar stem wenend tot God omdat haar zoon dreigt te sterven in de woestijn. In Richteren 14 weent de vrouw van Simson haar zeven bruiloftsdagen lang omdat Simson zijn geheim niet wil verklappen. Ontfutselt ze hem het geheim van zijn kracht niet dan zullen haar dorpsgenoten haar en haar familie verbranden. De Moabitische vrouwen Orpa en Ruth huilen als hun schoonmoeder hen terugzendt naar haar eigen land. Zij kan hen immers geen nieuwe echtgenoten meer baren (Ruth 1). Hanna wordt in het eerste hoofdstuk van Samuël tot wenen toe getergd door haar concurrente Peninna om haar kinderloosheid. En Bathseba moet worden getroost omdat zij door het liederlijke gedrag van haar echtgenoot David haar baby moet verliezen (2 Sam. 12,24). En laten wij de smart van al die vrouwen niet vergeten waarin zij als gevolg van de paradijsvloek haar kinderen moeten baren. Tot aan de dag van vandaag, de ontspannende zwangerschapsgymnastiek ten spijt.

Ondanks al die vrouwenellende zijn er in de bijbelverhalen wel degelijk sporen van heil, vreugde en hoop te vinden voor vrouwen. Maar desondanks veranderen die sporen niets aan haar situatie waarin met haar “gedaan” wordt: mannen nemen tot vrouw en God sluit of opent baarmoeders. Wel komt via wonderbaarlijke geboorten uit vrouwen het heil naderbij, maar de vrouw komt niet verder dan – zoals de cultuurpsycholoog Sierksma in zijn boek “Religie, seksualiteit en agressie” zegt - tot “ruilobject en producente van ruilmiddelen”. Het is zo vanzelfsprekend in de wereld van het Oude Testament dat vrouwen deze functie hebben dat haar positie als onvrij persoon eeuwenlang niet eens als storend ervaren is.

Op vrije voeten

In het Nieuwe Testament komen vrouwen in een heel andere context naar voren. Veel vaker los van mannen. Dat betekent niet dat de maatschappelijke positie van vrouwen toen veel veranderd was vergeleken met de oudtestamentische leefwereld. Als de evangelisten enkele verhalen vertellen waarin vrouwen voorkomen dan valt op dat Jezus wenende vrouwen toekomstperspectief biedt ook los van haar maatschappelijke rol als ruilobject. In Lucas 7 krijgt een vrouw “die in de stad als zondares bekend stond” en Jezus’ voeten zalft, kwijtschelding van zonden vanwege haar liefde voor Jezus. Er opent zich een nieuwe toekomst voor haar en weg met de wetfanaten.

Jezus heeft manhaftige pogingen gedaan tijdens zijn leven om de gelijkwaardigheid van alle mensen duidelijk te maken. Kennelijk hebben vrouwen van toen zelf die pogingen wel begrepen. Hij wordt gevolgd door vrouwen lezen we met name bij Lucas, die Jezus op zijn weg van Galilea helemaal naar Jeruzalem volgen. Zij slaan zijn kruisiging en begrafenis van dichtbij gade. Later getuigen zij van zijn opstanding. Wat vrouwen voor die vrijheid hebben moeten betalen weten we niet. We kunnen het wel vermoeden. De vrouwenbevrijdingspogingen van Jezus zijn na zijn opneming al vrij snel onderwerp geworden van strijd tussen voor- en tegenstanders van gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen. Die strijd zal niet alleen door mannen zijn gevoerd. Ook vrouwen zullen zich daarin gemengd hebben.

In de brieven van Paulus komen we daarvan sporen tegen. Je kunt je afvragen welke gebeurtenissen er schuil gaan achter en zijn voorafgegaan aan het antwoord dat Paulus in zijn eerste brief aan de Korintiërs schrijft (14,34-36). “Zoals in alle gemeenten der heiligen moeten de vrouwen in de gemeenten zwijgen; want het is haar niet vergund te spreken, maar zij moeten ondergeschikt blijven, zoals ook de wet zegt. En als zij iets willen te weten komen, moeten zij thuis haar mannen om opheldering vragen; want het staat lelijk voor een vrouw te spreken in de gemeente. Of is het woord Gods bij u begonnen?

Of heeft het alleen u bereikt?”

Petrus vermaant vrouwen in zijn brief (3,3-6) dat ze zich niet moeten opsmukken met allerlei sieraden en gewaden, maar dat zij voor de wereld hun zachtmoedige en stille Geest die kostbaar is in het oog van God, moeten tonen “Want aldus toiden zich weleer de heilige vrouwen, die hoopten op God, onderdanig aan haar mannen, zoals Sara Abraham gehoorzaamde en hem heer noemde.”

Vrouwen hebben de eeuwen door veel last gehad van deze teksten. Maar we mogen gerust ook aannemen, dat – als we naar de vrouwenstrijd van vandaag kijken – vrouwen zich

allesbehalve onderdanig gedragen hebben. Anders hadden Paulus en Petrus die vermaningen niet behoeven neer te schrijven. En verzet gaat gepaard met veel plezier. Vooral als vrouwen samenspannen en zich niet tegen elkaar laten uitspelen. Echter, de apostelen die het evangelie buiten Palestina gaan verkondigen ontmoeten daar de denkwereld van de Griekse filosofen. Vooral in de leer van Aristoteles is de minderwaardigheid van de vrouw neergelegd; zij is er alleen voor de man en de instandhouding van de soort. Voor de bewoners van de antieke wereld die zich tot het christendom bekeerden, die dus ook de joodse canon als openbaringsgeschiedenis aanvaardden, werd deze filosofie bevestigd door het verhaal van de zondeval. Eva brengt de man ten val en daarmee de gehele schepping.

Als Jezus met zijn voorbeeldige levenshouding mannen en vrouwen van alle rangen en standen een evenwaardige plaats in het leven tracht te geven, belaagt hij de politieke en religieuze wereld van die tijd. De woorden en daden van Jezus ten aanzien van vrouwen zijn als niet essentieel voor de heilsverkondiging door de geestelijke leiders overgeslagen. Zijn woorden waren en bleven “Fremdkörper” in mannenland. Wat kerkvaders en kerkleiders er in de loop der eeuwen aan toevoegden heeft het wenen van vrouwen oneindig vermenigvuldigd. God moet vele flessen met hun tranen hebben gevuld.

Grap met kosmische afmetingen

Het is beklemmend te weten dat vrouwen zich nooit hebben kunnen onttrekken aan het verachtelijke beeld dat mannen van haar hebben gevormd. Vrouwen hebben zichzelf daardoor leren zien door de ogen van mannen. Daar de bijbel tot in onze eeuw – in sommige kerkgemeenschappen is dat nog zo – van kaft tot kaft als het woord van God is gepresenteerd en opgevat, waren de woorden van mannen ook de woorden van God.

De Amerikaanse theologe Mary Daly noemt die nadelige werking van het scheppingsverhaal een “grap met kosmische afmetingen”. Pas eind vorige eeuw is er een heftige tegenstand van vrouwen opgekomen in de figuur van El. Cady Stanton. Zij was in 1815 geboren en was één van de eerste meisjes die Grieks en Latijn had gestudeerd. In haar strijd binnen de antislavernijbeweging moest zij herhaaldelijk meemaken dat haar op openbare bijeenkomsten, waarbij mannen aanwezig waren, het woord werd ontzegd omdat haar onderwerping als vrouw aan de man door God zou zijn neergelegd in het scheppingsverhaal. Tijdens haar lange leven groeide bij haar het besef, dat zolang vrouwen nog aan dit “religieuze bijgeloof” zouden vasthouden zij nooit bevrijde mensen zouden worden. Sterker nog, zij wist, dat ook de theologie nooit enige vordering zou maken totdat de belachelijkheid van de onderwerping van de vrouw aan de man uit de wereld zou zijn geruimd.

In 1895 besloot Cady Stanton, ze was toen 80 jaar, een vrouwenbijbel te schrijven. Ze wilde duidelijkheid scheppen over het nooit aflatende strijdpunt of de Bijbel nu onderdrukkend dan

wel bevrijdend was voor de vrouw. Engelse en Amerikaanse deskundige vrouwen onder wie Griekse, Latijnse en Hebreeuwse wetenschapsters doorvorsten de Bijbel zorgvuldig en gingen de werkelijke positie na van de vrouw in de joodse en christelijke godsdienst. Het comité schreef de Woman's Bible als een rechtstreekse uitdaging aan één van de belangrijkste leerstellingen van de kerken namelijk: de autoriteit en de onfeilbaarheid van het bijbels woord. Cady Stanton ging er van uit: de Bijbel is geen goddelijke inspiratie, maar een historisch document en een product en de neerslag van eigen geloofservaringen van de eigen tijd en cultuur. Deze vaststelling voordat aan het onderzoek van de bijbel werd begonnen, maakte pas echt een kritisch benaderen mogelijk van die gedeelten waar vrouwen in voorkomen of nogal opvallend afwezig zijn. Door de dogma's van de kerk terzijde te schuiven kwam er voor het eerst ruimte voor de plaats van vrouwen in dit geloofsdocument.

De commentaren die de geleerde vrouwen schreven moeten voor die tijd zeer schokkend zijn geweest want de originaliteit en de humor waarmee de bijbelteksten werden ontdaan van hun "goddelijk gezag" is ook voor de lezeres van vandaag nog sprankelend. The Hartford Seminary Record riep de Woman's Bible uit tot het meest humoristische boek van 1895. Cady Stanton verstond de kunst om in haar commentaar de feitelijke nietigheid van zogenaamd machtige mannen zichtbaar te maken. Als voorbeeld noem ik Richteren 9 waarbij ze noteert: "Abimelech verwoestte de stad Thebez en wilde de versterkte toren waarin de bewoners waren gevlucht in brand steken. Toen wierp een vrouw een bovenste molensteen op het hoofd van Abimelech en verbrijzelde zijn schedel. Sterven door de hand van een vrouw was de grootste schande die een man kon overkomen. In plaats van zich in zijn laatste ogenblikken zorgen te maken over zijn goddeloze leven of zijn eeuwig welzijn, smeekte hij zijn wapendrager hem met zijn zwaard te doorsteken, zodat er niet gezegd zou worden: door de hand van een vrouw is hij gevallen."

Na haar commentaar op het boek Koningen vermeldt de Woman's Bible: "In de vier volgende boeken – van Koningen tot Esther – worden geen vrouwen genoemd. Gedurende die lange bewogen periode moeten de mannen, zoals Minerva, uit de hersenen van hun vaders ontsproten zijn. Volledig bewapend en toegerust voor de strijd om het bestaan. Daar ze geen kindsheid kenden hadden ze geen moeders nodig."

Het heeft nog ruim 70 jaar geduurd voordat vrouwen in Europa het gezag van mannen als verkondigers van het goddelijk woord naast zich neer durfden leggen. Hoewel ook gelovige vrouwen tijdens de vorige eeuw vanuit het Reveil binnen de vrouwenbeweging actief waren, traden zij terug toen de eis werd geformuleerd voor recht op onderwijs, betaalde arbeid en kiesrecht voor vrouwen. De mannen in de kerken verboden de vrouwen zich met politiek bezig te houden en beriepen zich op de Schrift en het Schriftgezag. De strijd voor politieke vrijheid en mondigheid werd door socialistische, liberale en joodse vrouwen gestreden. De protestantse en katholieke vrouwen lieten zich pas horen toen in de zestiger jaren van deze

eeuw vrouwen vanuit haar maatschappelijke bewustwording zelf theologie mochten en gingen studeren.

Humor en tragedie

De onttakeling van mannenmacht in samenleving en kerk is vandaag in volle gang. In vrouwenbijeenkomsten geeft dat veel reden tot lachen en leedvermaak. Intussen is het verbijsterend om te zien dat machtige mannen hun weg en beleid vervolgen.

Dat betekent tegelijkertijd dat het lijden van vrouwen onder mannenmacht nog altijd voort bestaat. Maar vrouwen van vandaag leren van de wenende en klagende vrouwen in de oude verhalen hoe vals gebruik van religieuze voorschriften en ideologieën haar leven benauwt. Wie zich spiegelt aan een ander spiegelt zich zacht. Door de tragedie van menig pijnlijk vrouwenbestaan sprankelt de humor naar buiten als vrouwen zich verenigen in verzet. Ik denk daarbij aan de lol van een stel bijstandsvrouwen tijdens een bijeenkomst over hun slechte

positie. Ik hoorde hen lachen tot laat in de nacht. Ik vroeg hen de volgende ochtend waarom ze zo'n plezier hadden. "Eigenlijk om niks" was het antwoord. "Het is een soort overlevingsstrategie net als in oorlogstijd. Je hebt het beroerd en je trekt alles in het extreme en maakt het belachelijk." Aan hun

humor ontleen ze kracht om voort te gaan in de strijd om mens te kunnen worden. Jezus moedigt vrouwen aan zoals hij in het verhaal de weduwe de onrechtvaardige rechter tot wanhoop laat brengen totdat hij haar recht verschaft. Zo kunnen klaagliederen omgezet worden in vrolijke strijdliederen.

Vrouwen beseffen dat zolang het evangelie niet wordt bevrijd van mannelijk meerwaardigheidsweten het zijn bevrijdend werk niet kan doen. Als het geloofsverhaal van vrouwen niet wordt gehoord wordt de leugen van de halve waarheid als evangelie doorgegeven. Dan zal het lachen de mensen steeds meer vergaan.